

АНИЦА М. РАДОСАВЉЕВИЋ¹

НЕБОЛША Ј. ЛАЗИЋ²

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ СА ПРИВРЕМЕНИМ СЕДИШТЕМ
У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ, ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА ЗА СРПСКУ КЊИЖЕВНОСТ И ЈЕЗИК

ЛИЧНА И ПОРОДИЧНА ДРАМА СИМКЕ КАТИЋ У РОМАНУ *КОРЕНИ* ДОБРИЦЕ ЋОСИЋА

САЖЕТАК. У раду разматрамо лик Симке Катић из романа *Корени* Добрице Ћосића, који је уједно и најважнији женски лик у роману. Из укупног књижевног опуса и мноштва ликова *Корена* издвојили смо овај женски лик како бисмо указали на његов значај и место у књижевном свету Добрице Ћосића. Покушаћемо да укажемо на личну и породичну трагедију Симке Катић која произилази из болне чињенице немогућности остварења потомства. Показаћемо како Добрица Ћосић гради књижевни лик Симке Катић из различитих наративних углова и посматра је у најразличитијим животним ситуацијама и различитим међуљудским односима.

Анализом књижевног лика Симке Катић покушаћемо да у раду тематизујемо неколико важних питања, као што су: да ли је у лику Симке Катић писац књижевноуметнички обликовао прототип српске жене с краја XIX века? Како се патријархална средина односи према жени нероткињи? Због чега се тада на материнство гледало као на најважнију друштвену улогу жене?

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Симка Катић; *Корени*; Добрица Ћосић; жена; трагичност; потомство; љубав; патња.

¹ anicaradosavljevic93@gmail.com

² lazicjnebojsa@yahoo.com

Рад је примљен 10. јануара, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 30. марта 2020.

Свака жена дар једанїуї у живоїу зїреши
Добрица Ћосић, Корени

Без обзира на различита мишљења, књижевно стваралаштво Добрице Ћосића представља једно од најамбидициознијих, најуспешнијих и највећих достигнућа српске прозе у другој половини XX века. Велики по обиму, али и по значају за културни, историјски и књижевни живот, романи Добрице Ћосића заузимају значајно место у савременој српској књижевности.³

Из обимног Ћосићевог књижевног опуса, према модерној структури која подсећа на роман тока свести, по свевременој теми и мотивски обликованој причи, издваја се роман *Корени*.⁴ Без обзира на променљиви књижевни укус критичара, али и публике, овај роман остаје, уз роман *Време смрти*, беспоговорно ремек-дело Добрице Ћосића. О овом роману Добрице Ћосића Јован Делић је писао на следећи начин:

„*Корени* и *Бајка* романи су од највећег значаја за књижевни, односно романсијерски, па и интелектуални развој Добрице Ћосића: за његову романсијерску, политичку и публицистичку судбину [...] С *Коренима* ће писац пронаћи ону почетну тачку у историји, у времену о којем приповједа и од те тачке ће кренути у свом имагинирању историје. Овај роман је данас гранични угаони камен и почело те визије, Ћосићевог успостављања епохе.“ (Делић, 2018, стр. 60)

Најзрелији период Ћосићевог романсијерског приповедања почиње *Коренима*.⁵ Роман је енциклопедија породичног и друштвеног живота у Србији и њена је својеврсна слика у малом.⁶ Борислав Михајловић Михиз у књизи *Порџреїи* пише да је у овом роману осликана душа Србије: „[...] Србија коју нисмо досада по-

³ Велики део прозног штива овога писца чине историјски романи. Заправо, његов романсијерски опус је историја једног народа у распону од век и по, са историјским, социјалним, породичним и личним проблемима појединца у епохи рата, отпора и страдања. Ћосићеви романи су истовремено хроника и историја српског друштва, а понајвише историја српског сељака. Када говоримо о историјским романима увек морамо имати у виду да су историјски романи овога писца уједно и породични. Сви романи Добрице Ћосића, изузимајући романе *Далеко је сунце* и *Бајка*, повезани су у велики породични циклус. Главни јунаци породичног циклуса су чланови породица Катић и Дачић.

⁴ Од тренутка када је роман *Корени* угледао светлост књижевног дана, давне 1954. године, па све до данас, на њега се гледало као на један од најуспешнијих књижевних подухвата овога писца. Био је и остао његов најчитанији роман.

знавали. Знали смо јој декор и костим, трају још понеки њени обичаји и куће које је градила и у којима је живела. Нисмо јој до краја знали душу. Да је тако блиска, тако идентична нашој, а тако друкчије оштра и суровије тупа ...“ (Михајловић, 1988, стр. 215–228). *Корени* су слика друштвеног живота српског човека с краја XIX века. С овим романом Ћосић је унео у свој приповедачки дискурс вишегласје јунака, сукобе различитих животних идеологија и драмске заплете. На таквом поетичком темељу обликовани су касније сви Ћосићеви романи.

Снажна социјална и психолошка обележја осликана су у карактерима књижевних јунака *Корена*. Ћосићеви јунаци су уметничка литерарна пројекција стварних људи, а не измишљених ликова. О Ћосићевим јунацима Милан Радуловић у студији *Роман Добрице Ћосића* пише: „Романсијерске теме нашег писца засноване на конкретној историјској грађи, док индивидуализован јунак 'подражава' стварну или могућу судбину неког реалног или замишљеног човека, дочарава отвореност и једноставност природног живота“ (Радуловић, 2007, стр. 56).⁷

У оквиру нашег бављења проблемом књижевних ликова у делу Добрице Ћосића, посебно ћемо се осврнути на један женски лик, лик Симке Катих, који је уједно и најважнији женски лик у рома-

⁵ „И поред сјајног успеха романа *Далеко је сунце* (1951), тек је *Коренима* Ћосић заплочио у велику матицу романсијерског твораштва. Дубином виђења прошлости, синкретичном снагом имагинације, ритмом и магијом језика, који се на моменте, несвесно, користећи десетерачки ритам (о томе је изврсно писао др Жарко Рушић), смењиван аритмијом која прати покрете тока свести – тај роман је показао да српски модерни роман сме да крене ризичним струјама истраживања, да лозинка: слобода стилова није реторичка фигура, да су појединци склони таквим истраживањима стварна залога у борби за пруланизам књижевних идеја и облика, борби која се до тада (1954) још водила у нашој књижевности“ (Егерић, 1982, стр. 131).

⁶ У студији *Роман Добрице Ћосића*, Милан Радуловић пише да је Ћосић „открио“ и „уметнички васкрснуо једну у литератури непознату Србију, мрачну, несрећну и тајанствену, изнутра рањену и растрзану, окренуту новом добу и новој европској култури и оптерећену тешким историјским наслеђем и горким животним искуством [...]“ (Радуловић, 2007, стр. 64).

⁷ „Смештајући своје ликове у породични микрокосмос као примаран и природан простор људског живота, Ћосић не примењује само поетичке законмерности породичног романа него и активира патријархални архетипски модел на основу којег се заснива, спознаје и самерава људска судбина. У свести и подсвести његових читалаца тај образац живи као традицијска духовност: подразумевајућа вечна животна истина, а не само као пролазан, историјски, или апстрактан и превазиђен културни модел“ (Радуловић, 2007, стр. 44).

ну. Недовољно описивана и тумачена, ова књижевна јунакиња остала је у сенци доминантних мушких ликова. Дубоко индивидуализовани Симкин лик Ћосић је веома брижљиво градио, моделовао и приказао тако да га читаоци могу сагледати из различитих наративних углова и перспектива приповедања, у различитим животним ситуацијама и у најразличитијим међуљудским односима.

Симка Катић представник је оне типично запостављене женске популације у старим патријархалним породицама у којима је мушкарац на врху хијерархијске лествице. Муж је најдоминантнија личност у породици, а жена није жена уколико није способна да оствари своју основну биолошку функцију – да иза себе остави потомство. Друштво је на материнство, нарочито у XIX веку, гледало као на примарни циљ и основни задатак женског пола; брак без деце сматрао се необичним и неприродним. Такав брак патријархална средина је оспоравала, уз преовлађујуће мишљење према којем је пород нужан и неопходан услов смисла и одржања брачне заједнице.

Уметнички књижевни сензибилитет и свест о жени Добрице Ћосића доноси пред читаоце слику патријархалне жене у Србији краја XIX века и њен потчињен положај у патријархалној породичној заједници. Ћосићев приповедачки таленат обликовао је и приказао жену чија се тешка животна судбина налази између две негативне појаве: пропаст српског друштва и пропадање старе српске патријархалне породице на крају XIX века. Лик Симке Катић изграђен је на такав начин да се она од почетка до краја налази између егзистенцијалне угрожености и душевне nelaгоде. Дубоко укореењена у болну стварност из које не може да побегне, а која је као зла судбина прогони, Симка Катић временом постаје симбол женског отпора и побуне против угњетавања и ниподаштавања супруге у оваквим браковима.

Тематизацијом социјалног значења у *Коренима* разоткривамо много различитих односа, између осталих онај најбитнији, однос мужа и жене. Читав роман од прве до четврте главе⁸ прати интимни брачни однос Симке и Ђорђа Катића. Однос супружника најважнији је однос у роману, а посебно је битан за боље и темељније упознавање с књижевним ликом Симке Катић. Роман прати психолошко и друштвено, породично и лично пропадање

⁸ Поред четири главе романа, својеврсни оквир приче о Катићима у *Коренима* чине пролог и епилог старца Николе, свезнајућег приповедача мистификованог порекла.

супружника. Несрећни и дубоко погођени чињеницом да немају деце, супружници проживљавају праву драму. Њихови брачни сукоби драмски су осликани и дубоко психолошки мотивисани.

Након кратког разговора на почетку романа са слугом Толом, из којег сазнајемо да се Толова жена породила, Симку Катић читалац боље упознаје из дијалога, односно сукоба са мужем. Вредна, одана и пожртвована, Симка је Ђорђу више од жене, она је његов највернији и најоданији слуга. Доведена у кућу Аћима Катића, Симка служи једном човеку и његовој срећи.⁹ Њен социјални статус у великој мери одређује њену судбину. Сиромаштво је њено име и презиме.¹⁰ Сиромаштво је нагнало да пристане на удају, али и да остане у браку у коме је срећа била немогућа.

Одана и верна, Симка петнаест година чека мужа с пута, увек са спремљеном вечером и намиреном стоком. Како је писала Вирџинија Вулф, „суштина женског постојања [...] јесте у томе да су издржаване и да дворе мушкарце“ (Вулф, 2000, стр. 63).

„Никад се није вратио с пута, свеједно у које доба ноћи и по каквом невремену, а да га она није будна дочекала, вратнице му отворила, испрегла стоку и нахранила, њега топлом вечером понудила, обућу му изула, и ноге опрала, као дете сместила у чист кревет, и после га заспалог грлила под мишку.“ (Ћосић, 2013, стр. 33)

Народна традиција одувек је жену везивала за кућу, а мужу допуштала слободно кретање, о чему је Љиљана Пешикан-Љуштановић писала:

„Жена је везана за простор куће, мировање и чекање, док мушкарцу припада отворени простор и слободно кретање у њему. Гранични простор куће – врата, праг, прозор – постају место сусретања два типа простора, отвореног и затвореног, и два типа егзистенције – мушког и женског. [...] Нарушавање скровитости и изолованости куће, сматра се кршењем моралне норме које обезвређују жену упркос њеној лепоти.“ (Пешикан-Љуштановић, 2011, стр. 352)

⁹ На примеру Симке и Ђорђа Катића, Милан Радуловић примећује да „Ћосићеви јунаци срећу понекад замишљају као стања у којима с задовољене природне, чулне и душевне жудње дића: нагон за самоодржавањем, жудња за љубављу. За превазилажењем осећања самоће, невољности и слутње смрти“ (Радуловић, 2007, стр. 209).

¹⁰ О Симкиној прошлости сазнајемо из прича других жена које говоре о њеном пропадању онда када је први пут Ђорђе истерује из куће. Пре него што је постала газдарица, Симка је била сиромашна и без мираза: „Високо је држала главу и презирала сиротињу. А сада је пала на ниско грање [...] Нек види мало како сиротиња живи. Заборавила, па се осилила,“ (Ћосић, 2013, стр. 149–150).

Добрица Ћосић се у приповедању користи унутрашњим монолозима, како би на најбољи начин дочарао емоционалне набоје и психолошке потресе својих јунака и што сликовитије читаоцима приближио њихово душевно стање. Симкини унутрашњи монолози имају симболичку вредност и показују тешко стање у којем се јунакиња налази. На самом почетку романа наилазимо на такв један монолог из којег сазнајемо шта она осећа, проживљава и шта је мучи. Овај монолог најбоље приказује несрећни брачни живот Симке и Ђорђа.

„Колико сам хлебова намесила и људи нахранила. Очи и руке изгорела сам на огњишту. А сан ми траје само између других и последњих петлова. Свиње ти храним, стоку надгледам, помажем у трговини, копам с надничарима [...] Изелице! За вас Катиће сам радила и чувала. У шта су истекле моје младе године? Ти си ми снагу просуо ни у шта, ти што хрчеш, што спаваш, уморан си, заболеле те пенице од моје главе. Нисам ни годину дана проживела као жена, ни као Анђа Толина, што ни хлеба у кући нема, ни као она нисам проживела, и она је срећнија од мене [...] Ти си се ваљао по туђим постељама. [...] А ја те чекам [...] За тебе се спремала, а ти дођеш, па удараш на механчине, оборе и коње. А да си бар тада могао жељу да ми одмалиш. Узимала сам те и наручје и пела на себе, као што се дете пење на коња. А ти ме, јаду, штипаш, уједаш као мало куче, само ме наљутиш и оставиш. Од таквих као што си ти не би ни на ђубрету клијало!“ (Ћосић, 2013, стр. 61)

Ћосић Симкину одвојеност од просвећеног и културног живота градске средине најбоље приказује у односу према деверу Вукашину.

„Често би ноћу заплакала у бризи за њим што је негде далеко у свету, туђем и мрском, у свету дрзге вере и другог говора [...] И његове женидбе се дојала, била је убеђена да ће га та варошанка отуђити. Онда више неће доћи и помиловати је шкрто меком, господском руком по образу. На та лака миловања поруменела би и у себи дуго носила сећања на њих, понекад мутна и стидна с резом слатке, танке дрхтавице.“ (Ћосић, 2013, стр. 56)

Не допуштајући сину да изабере себи жену, Аћим Катић бира себи снаху по једином важном критеријуму: према плодности. Симка се мири са судбином коју јој намењује свекар и од првог тренутка зна своје место у породици Катић. Без могућности да себи изабере мужа, Симка постаје Ђорђева жена и газдарица у кући Катића. Аћим Катић верује да Симка може да му роди мно-

го наследника. Аћим бира себи снаху не као свекар или отац, већ као мушкарац који је такву жену у животу желео.

„Он је њу нашао и изабрао. Баш онакву какву је желео снаху да има: крупну, бокату, да може децу као зечиће да рађа. Није му сметало што је из сиротињске куће, и што јој је отац дунарџија и надничар, јер је видео још код манастира да је по свему друкчија од његове Живане, танке, мале и савијене као махуна пасуља у сушној години. Знао је да се Симка неће прекинути и осушити после другог детета. Запросио је, не питајући Ђорђа да ли му се допада. Уживао је, гледајући је кроз прозор, кад висока, боката а витка, лако као усправан вал заплочи двориштем, испуни га свег, па су кућа и зграде и јасенови мали, играчке за децу: одједном су сва врата затиснута њоме, а руке немирне, као да расад саде.“ (Ћосић, 2013, стр. 41)

Срамотна Аћимова жеља за Симком јавља се у тренуцима када схвати да је синовљева немогућност да са Симком има деце узрок њихове брачне несреће. Његова старачка и срамотна жудња за младом женом остаје контролисана и неостварена.

„Тада, у тим данима, жалио је Симку, свако јутро разгледао је да је види траг постеље у подочњацима, а видео је само умор од искиданог сна, тугом је испраћао увече кад би одлазила у своју собу, и желео је [...] Он, свекар. За човека срамотно.“ (Ћосић, 2013, стр. 184)

Симка Катих симбол је женске еротске лепоте. Међутим, ова лепота Симки Катих не доноси срећу, она је њена зла коб и несрећа. Симкина лепота је повод за мужевљево стално сумњичање о могућој превари.¹¹ Путеност и сензуалност њеног тела, телесност и самозагледаност у себе повезују Симку са Станковићевом Софком.¹² У тренуцима када се препушта себи, свом телу,

¹¹ У нашем усменом стваралаштву и народној традицији познате су пословице у којима лепота жене указује на могућу несрећу: *Удавило кућу не завילו, Удавило збор здира, а традило кућу кући, Лепа жена је шућа жена и сл.*

¹² Софка је симбол сексуалности, еротичности и привлачности у роману *Нечиста крв*. Бора Станковић развија мотив сексуалности у роману рушећи табуе нечега што се „не сме“ продирујући у Софкину душу и тело. Роман слави женску лепоту и телесност, али указује и на њену коб. Софкина сексуалност, путеност њеног тела, страственост коју тешко потискује, доводе је до самодеструкције и уништења. У тренуцима када она припада само себи, својим маштаријама, свом телу, Софка себе доживљава као друго биће. Она пројектује другу Софку, креира своје друго ја. Вишак њене телесне енергије постаје снага њене еротичности. То друго биће, та друга Софка, телесна је, чулна, осетљива жена која ужива у својој сексуалности. У тим тренуцима Софка добија животињску форму постојања: она постаје жена која не размишља, без логике, препушта се страстима.

Симка чезне за правим мушкарцем, оним мушкарцем чију снагу жели да осети на себи, ону мушку снагу која јој недостаје. Попут јунакиње *Нечистије крви* када она постаје „друга Софка“, и Симка се препушта миловању свог тела. Симка Катић се, заљубљена у себе и своја недра, своје крупне набрекле дојке, препушта миловању свог тела. Дојке су симбол материнства и женствености. Милујући их и препуштајући им се она се препушта маштању, сањарењу о правом мушкарцу.

„Дуго је лежала, непомична, уживајући у себи, безименом мушкарцу нудила груди, трбух, удолицу бутина, нудила себе невину са jakim жељама, нудила снажним рукама, мишићавим и длакавим, нудила се некоме коме је сваки превој на телу знала, само лице никако није могла да му види, том жељеном знанцу што је понекад посећује пред сан, и кад није сама у кревету. [...] није желела Ђорђевице и оне мушке прсте на њему.“ (Ђосић, 2013, стр. 103–104)

Симкина еротска жеља за мушкарцем преображава се током романа и добија другачији смисао. Еротска жеља се трансформише у жељу да роди. У први план, дакле, налази се Симкина жеља за материнством. Сексуални ерос¹³ Симке Катић вођен је и условљен жељом да роди. О Симкином еросу Јован Делић примећује да „Симкин ерос је животодајан и усмјерен на оплођење, рођење, дојење дјетета“ (Делић, 2018, стр. 72). Ерос је дакле вођен жељом да роди здраво мушко дете коме ће уста бити пуна мајчинског млека, које ће сисати и малим детињим усницама миловати њене брадавице и снажно вући и последњу кап.

Симкин лик, изграђен брижљиво и темељно од почетка до краја романа, вођен је мотивом страха. Страх је последица неприхватања и осуде средине због немогућности да Катићима роди мушког наследника. Бездетна Симка бори се са предрасудама и осудама патријархалне заједнице, која је због тога одбацује. Потчињен положај у кући условљен је чињеницом да, иако је Ђорђе

¹³ Ерос или нагон живота је, каже Фројд, нагон „који стално тежи обнови живота и који га стално обнавља“ (Фројд, 1994, стр. 52). У грчкој митологији бог Ерос оличава и слави телесну љубав. Он је симбол страсти која обузима богове и људе и нагони их да успостављају интимне односе којим обнављају живот космоса. У Фројдовој теорији ерос обједињује нагоне самоодржавања индивидуе (глад, жеђ, нагоне ега) и нагоне одржавања врсте (сексуалне нагоне). По својој природи ерос тежи повезивању јединица живота у све веће целине, као и њиховом очувању. Он је основа сваке социјалне заједнице и културе. Човек је као телесно биће, биће нагона. Нагонске побуде су издаци ероса.

тај који не може да има децу, Симка испашта и сноси последице због тога. Иако на својим леђима носи болни терет истине због мужевљеве неплодности, Симка га ипак ниједног тренутка не криви, из страха или сажаљења. Кривицу увек пребацује на себе. Кривећи себе, а бранећи мужа, Симка брани његову мушкост, његов статус, моћ у друштву и положај у породици.

„Ти ниси био крив. Код мене је била фалинка [...] Ја сам се излечила.“ (Ћосић, 2013, стр. 176)

Или:

„Ти си мушко. Све можеш, имаш право.“ (Ћосић, 2013, стр. 238)

Ђорђе Катич ниједном у роману не признаје да је проблем у њему. За све муке и несреће криви само Симку. Своју несрећу упорно пребацује на жену, непрестано је оптужујући и злостављајући због немања порода:

„Ти си моја несрећа! Ти си ме сатрла и живот сахранила ... Ја сам мртав човек, ја нисам човек, ја сам камен, ја сам угашен угарак ... Ништа сам ја, чујеш ли? Ништа! [...] У животу немам ништа сем дуката и муке. Ко ме ћу дукате? За кога сам се мучио? У овој кућерини живе мишеви, слуге, дукати, ти, моја несрећа ... И ја ... камен, сув, ништа.“ (Ћосић, 2013, стр. 58)

„Она, то дисање, његова је зла судбина: она му је накотила несрећу довољну да затре све. Да му је родила децу, не би се његов живот у ово мучење претворио. Не би постојала ова ноћ, ни оне раније, све црње једна од друге.“ (Ћосић, 2013, стр. 93)

„Упропастила си ме ... сасвим. Начисто ...“ (Ћосић, 2013, стр. 83)

Симка доживљава брачну постељу као гробницу, то је њихово мучилиште, њихова јалова земља, дрво које не рађа плода. Тежак живот који живи са Ђорђем погађа не само Симку већ и оне који тај однос у кући годинама немо посматрају. Милунка и Никола на најбољи начин описују несрећни однос супружника.

„Тебе ће ћерко овај крвник да отера у гроб. Сву ти снагу поједе. Са сузама ћеш и вид исплакати.“ (Ћосић, 2013, стр. 153)

„Када би све жене живеле као твоја ћерка, Бога не би ни било.“ (Ћосић, 2013, стр. 60)

Симка је годинама трпела незадовољство и увреде вечито пијаног оца, али се ни после удаје не спашава ропства. Ђорђеви дукати и њиве потврда су његове моћи због које је Симка спремна

да ћути и да трпи, да све што је снађе прима и подноси стоички. Незадовољан животом Ђорђе годинама малтретира и бије жену, из мржње што немају деце и из прејаке жеље да му роди сина наследника.¹⁴

„[...] ударао је песницом по глави, леђима, свуда, све немилосрдније јер спази да јој први светлости жара из пећи лице лепо, и зато што се не брани, занемела у запрепашћењу од његових првих удараца, туче је и јауче зато што је први пут туче, што је много воли, и жели да је убије, јер је лепа, да је не види после овога, после. (Ђосић, 2013, стр. 58)

Понижен немогућношћу да има дете, Ђорђе се плаши Симкине освете. Самоуништавајућа и самопорицајућа истина Ђорђа нагони да насиљем кажњава Симку. Из круга злостављања и понижавања она не успева да се извуче ни након порођаја. Њеним мукама не назире се крај ни онда када Ђорђе добија оно што у животу највише жели – сина. Ђорђе, пијан, изговара нешто чега се трезан боји да чује. Наговара Симку са зачне са Толлом. Јован Делић о овоме пише: „тај пијани подстицај није занемарљив у мотивисању Симкине прељубе“ (Делић, 2018, стр. 76). Подстицај се претвара у кајање и страх од истине:

„Ово је најмекши кревет, а ти си курва, ја ти плаћам, ја свима курвама поштено плаћам. А ти ако можеш, кучиће рађај. Рађај зверке, за све има хлеба у мојој кући. Не могу да поједу колико имам. [...] Жена не пита човека са ким ће да живи. Тих месеци он није одлазио од куће на дуже време. Понекад до Паланке. Могла је тада. За пола сата може. Могла је док он вечера. [...] Тола, није Тола, неки висок и крупан батрга рукама по њеном трбуху, урива се у њу, стеже је, гњечи, ломи, а она му се смеје лица скривена у сукњу.“ (Ђосић, 2013, стр. 173–180)

Симка покушава да излаз из тешке ситуације која погађа читаву породицу пронађе у манастиру и молитви. Монолог у цркви и покајање искрена је исповест о Симкином животу и гресима. Њено искрено покајање и вапај за помоћ одраз су борбе за лично постојање. Искрено покајање као услов за милост Божију, нада се Симка, помоћи ће. Благослов који би добила од манастира, могао би да је спаси мука. Манастир ће, нада се, залечити њихове ране, исцелиће Симкину неплодност и пружиће Ђорђу и њој срећу и

¹⁴ Вирџинија Вулф у делу *Сојсџивена соба* истиче да је „право на насиље над женом било признато право мушкараца, које се без стида упражњавало и међу богатима и међу сиромашнима“ (Вулф, 2000 стр. 50).

потомство. Бошко Сувајцић примећује како је „Симкина исповедна молитва стилизована [је] у духу хагиографских списа о кнезу Лазару и Косовском боју“ (Сувајцић, 2018, стр. 119). Исказ који прати ток свести Симке Катић, сублимиран емоционалним набојем док се у цркви моли Богу дирљива је и потресна истина о жени нероткињи.

„Откако сам се родила и откад знам за себе, све ћу испричати, Господе, молим ти се [...] Пила сам млеко уочи причести. Била сам дете, опрости ми Господе. Покојном оцу много пута сам смрт зажелела. Није ме волео [...] Господе и свети великомучениче, у паклу нек се кувам, само ми сина дај, њега ми Господе, дај, да живи после мене [...] Боже, опрости грешници, сиромаша сам помогла, убогог и слепог увек даривала [...] Сина, сина ми Господе дај.“ (Ћосић, 2013, стр. 106–108)

Стално трагајући за излазом из егзистенцијалне тескобе, јунакиња Ћосићевог романа постаје свесна да је такав осећај узрокован животом између два принципа: добра и зла. Природна тежња ка друштвеном поретку, да се буде део система и прописаних норми, да се буде оно што друштво намеће као патријархални и морални кодекс, поштујући притом неписана правила, нагони Симку на прељуду. Симкина прељубничка потреба излази из традицијом утврђеног кодекса понашања патријархалног друштва. Живот и опстанак жене у једној патријархалној породици условљен је остварењем материнства. Биолошко остварење важније је од морала. Празна утроба жене већи је грех него прељуба. принуђена и присиљена да што пре роди Симка чини оно што мора. Прељубом она спасава кућу и лозу Катића, а пре свега себе. Симка се храбро одлучује на прељуду, убеђена од мајке Милунке да су грешне само оне жене које не рађају. Убеђење да дете са другим човеком не може бити грех, јер отац то дете жели више од свега, охрабрује Симку.

Симка, решена да се бори за свој опстанак у породици и здрав разум, доноси одлуку о прељуби.¹⁵ Рођење детета Симкин је спас. Дете потврђује њен идентитет.¹⁶ Од тренутка када роди, она није више само Симка, газдарица, рођењем детета рађа се Симка –

¹⁵ Како пише Вукашин Станисављевић „Поетски су веома снажне секвенце које сликају Симкину унутрашњу муку у којој сазрева одлука да Катићима са Толлом роди наследника“ (Станисављевић, 1982, стр. 36)

¹⁶ Како промишља Симон де Бовоар, „жена која докаже своју плодност вреди три пута више од слободног мушкарца, али када више не може да буде мајка губи вредност“ (Бовоар, 1982, стр. 131).

мајка. Зоран Аврамовић сматра да се ту „догађа нешто противно патријархалној култури односа муж-жена [...] Огроман је култ мушког детета у српској културној традицији. Село опстаје на мушкој деци. Имање је оно што се предаје наследницима. Друго, наследник је разлог да се прекрши брачна верност. У таквим строго патријархалним оковима учинити прељуду, али из жеље да се роди наследник, може се тумачити и као искорак из традиционалне норме односа муж-жена. Није у питању нагонска потреба, већ вредност рађања онога ко ће наследити име, имање, кућу“ (Аврамовић, 2018, стр. 192).

У светлу овог проблема, „рођење детета је средиште обредно-породичног микрокосмоса. Син наследник имења је доминантни носилац традиционалне свести патријархалног друштва, митско средиште породичног култа“ (Сувајчић, 2018, стр. 112).

Добрица Ћосић слика најтананије моменте сензуалности, онда када раздукталост страсти обузме људску природу. Док готово натуралистички слика еротски однос жене и мушкарца, његов роман добија једну нову димензију, димензију љубавног романа. Ћосић истовремено натуралистички и симболистички осликава чулну, телесну и сексуалну Симкину екстазу.

„Под њом се земља обурвавала, она се придизала и опет падала на плеће што су гњечиле жедну и угажену ледину. Сву су се гласови подавили у њој [...] Њој је на трбуху и грудима све држе расла тежина, све више је гњечила, срцем га жустро песничила, а пријатно јој што је толико тежак, јер никад на себи није имала толику снагу, па му се мека и устрептела подметнула да што дуже остане на њој [...] У мраку њене утробе замире дрхтавица.“ (Ћосић, 2013, стр. 205)

Описи земље имају важну и дубоку симболику. Ћосић плодност земље везује за жену из чије се утробе рађа нови живот, јер и „земља је женско, јер је ору, сеју, заливају, и она рађа. И цвет и трн“ (Ћосић, 2013, стр. 193).

Једини излаз из тешке ситуације види у слузи Толи Дачићу, човеку који има само мушку децу. Како пише Јован Делић, „те шарене очи су, очито, и раније живјеле негдје дубоко потиснуте у Симкиној подсвијести, јер израњају изненадно, тако и толико изненађују и саму Симку, а затим је потпуно освајају“ (Делић, 2018, стр. 75).

У роману примећујемо Симкину бригу за човека са којим има дете, за Толу. Управо ова брига условљена је чињеницом да он није било ко, да није само слуга већ да је и човек са којим има оно највредније. Јован Делић сматра да „Симкина брига за Толине

синове је скривена брига за самога Толу; праћена знацима њежности и жеље“ (Делић, 2018, стр. 75). Мужеван и снажан, крупних шарених очију, Тола Дачић у Симки буди страст и пожуду. Док се диви његовој сировој снази, постаје свесна чињенице да живи са човеком који, по Николиним речима, „није мушко, он је слама“ (Ћосић, 2013, стр. 98).

Грех са Толом и Симкина жеља за осветом условљени су нужном потребом опстанка у породици Катих. Борба за потомство је део друштвене потребе, вредност и основно устројство сваке културе. Симка је исто тако свесна да упадљиви мањак физичке сличности између сина и оца појачава сумњу у Ђорђевој души.

Николина срамна жеља за Симком у знаку је контролисане жудње и мушке пожуде за женом о којој машта читавог живота. Његова љубав према Симки огледа се у његовом заштитничком, очинском односу према жени и снажном жељом да ту исту жену поседује као мушкарац. Штити је као отац а воли као мушкарац.

„Николи су уста пуна пенушаваг шапутања, очима се привиђа Симкина млечна накота, њене босе, пуне ноге додирују му руке, увлаче се под покривач, а изнад самог чела висе њене дојке и подрхтавају, да се откину као најкрупније капи млека [...] Тада јој он шапуће речи које човек његова доба жени не говори, тепа стидно, очински и љубавнички, и бира израз, како то само настрано ћутљив човек уме.“ (Ћосић, 2013, стр. 59–60)

Тренутак у коме болесна Симка лежи у постељи најпогоднији је тренутак да Никола оствари своју старачку жељу да је додирује.

„Од како се разболела, по читаву ноћ он тако седи и гледа у њу. Дању је у подруму испод њеног кревета. Одатле, некад је ловио шумове њених босих стопала и чешља у коси и свлачење кошуље и меког падања сукања, и на небу од греда и талпи видео загрњене месеце њених дојки. [...] Болесна и немоћна, без мужа и свекра у кући, она је први пут без отпора припала њему: могао је поред њених ногу да седи докле он жели и да је гледа колико хоће: може кад јој ставља облоге, прстима да купи росу са њеног чела: може да јој прича оно што јој до болести никада није смео да каже, и прича јој.“ (Ћосић, 2013, стр. 233)

Николина жеља за Симком распламсава се на крају романа. У тренуцима када болесна Симка умире, Никола додирује њене још увек топле и живе груди.

Сме ли жена жртвовати душу да би одбранила себе? Ћосић одговара на ово питање у тренутку када на самртничкој постељи, његова јунакиња ниједног тренутка не признаје и не окајава свој

грех. И тада, остаје верна мужу, породици и изнад свега себи. Храбра и мудра, Симка херојски односи тајну у гроб. Како пише Зоран Аврамовић, „тај притисак наследника је толико јак да она у то свом прељубничком зачећу и рађању не види разлог да се не закуне“ (Аврамовић, 2018, стр. 189). Добрица Ћосић ниједног тренутка својој јунакињи не приписује осећај кривице. Симка је учинила оно што је био императив породице и патријархалне заједнице. Њен матерински нагон да поседује нешто своје у биолошком смислу био је јачи од верности.

Ђорђевићев страх од истине потиче од властите несигурности. Наиме, „страх од властите телесне неизвесности коју мушкарац пројектује у жени. [...] јер нико није тако арогантан, агресиван и пун презира према женама као што је то мушкарац који је забринут за своју мушкост“, пише Симон де Бовоар (Бовоар, 1982, стр. 21).

Због епидемије која је у Србији тада однела многе животе, Симка Катић остаје ускраћена за онај најлепши део материнства, за синовљево одрастање. Животопис Симке Катић почиње и завршава се у *Коренима*. Међутим, Симка наставља духовно да живи и у наредним делима, у којима је главна романескна фигура њен син Адам. Коначно Адамово укореење у лозу Катић, сигурна је победа Симкиног животних принципа.

Брижљивим приповедачким поступком Добрица Ћосић успео је да своју јунакињу прикаже што уверљивије и на посредан начин допринео је нашем бољем разумевању српског друштва и жене у другој половини XIX века. Симка Катић није само Ћосићев архетип помоћу којег је успео да укаже на тежак положај жене у XIX веку, она представља парадигму човекове борбе за егзистенцију.

Сликајући традиционалну културу и однос према жени у Србији с краја XIX и почетка XX века, Ћосић приказује судбину и положај жене у друштву неравноправних. Прича о Симки је потресна прича која садржи дубље, болније и истинитије поруке о жени и њеној трагичној судбини од усмених сведочанстава из тог доба. Из мреже патријархалних очекивања, потреба и нужности, Симка Катић ипак излази као победник. Њена победа је њен син Адам, наследник лозе Катић. Ћосић је ликом Симке Катић показао да је улога жене у друштву одувек подразумевала на првом месту рађање, нарочито мушке деце, којима би се продужавала лоза породице.

Већ смо на почетку овог рада истакли да је лик Симке Катић у роману представник оног принципа љубави и доброте, који верује у божије и божанске законе срца. Симка је жена која сав свој живот подређује срећи једног човека, детету, породици.

Причу о жени XIX века Добрица Ћосић је испричао на нов и модеран начин. Није ни чудо што овај женски лик својим карактером и снагом своје духовности и данас привлачи много пажње. Проблем материнства Ћосић је само сместио у одређени простор и време. На модеран начин Ћосић је успео да старе мотиве о љубави и жртвовању, оживи у времену које је све само не време доброте и емпатије. Роман *Корени* би стога могао бити документ највишег реда о жени и њеној трагичној судбини.

-
- ЛИТЕРАТУРА Аврамовић, З. (2018). Значењски слојеви романа *Корени*. У: Р. Симић и В. Брборић (ур.), *Књижевно дело Добрице Ћосића (187–196)*. Београд: Филолошки факултет.
- Вулф, В. (2000). *Сојсџвена сода*. Београд: Плави јахач.
- Де Бовоар, С. (1982). *Друји џол I*. Београд: БИГЗ.
- Делић, Ј. (2018). Романи *Корени* и *Бајка* као пресудна дјела у романсијерском развоју Добрице Ћосића. У: Р. Симић и В. Брборић (ур.), *Књижевно дело Добрице Ћосића (59–86)*. Београд: Филолошки факултет.
- Егерић, М. (1982). *Дела и дани II, Есеји и кријџике*. Нови Сад: Матица српска.
- Михајловић, Б. (1988) *Портрети*, Београд, Нолит.
- Пешикан-Љуштановић, Љ. (2011). Сакрални, социјални, историјски и психолошки простори љубавне усмене лирике. У: Ј. Делић и А. Јовановић (ур.), *Језик, књижевносџ, кулџура: Новици Пејковићу у сџомен (339–364)*. Београд: Филолошки факултет – Институт за књижевност и уметност.
- Радуловић, М. (2007). *Роман Добрице Ћосића*. Београд–Фоча: Институт за књижевност и уметност – Православни богословски факултет.
- Станисављевић, В. (1982). *Корени Добрице Ћосића*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Сувајџић, Б. (2018). Мит о коренима у *Коренима* Добрице Ћосића. У: Р. Симић и В. Брборић (ур.), *Књижевно дело Добрице Ћосића (109–127)*. Београд: Филолошки факултет.
- Фројд, С. (1994). *С оне сџране џринџија заџовольсџва*. Нови Сад: Светови.
- Ћосић, Д. (2013). *Корени*. Београд: Завод за уџбенике.

ANICA M. RADOSAVLJEVIĆ

NEBOJŠA J. LAZIĆ

UNIVERSITY OF PRIŠTINA IN KOSOVSKA MITROVICA
FACULTY OF PHILOSOPHY
DEPARTMENT OF SERBIAN LANGUAGE AND LITERATURE

SUMMARY

PERSONAL AND FAMILY DRAMA OF SIMKA KATIĆ
IN THE NOVEL *KORENI* BY DOBRICA ĆOSIĆ

Through the fate of a novel's heroine Simka Katić, Serbian writer Dobrica Ćosić (1921–2014) showed the individual and collective fate of women in the Serbian society during the 19th century. The tragedy of this woman comes from her desire to give birth to the male heir for herself and for the family she was getting married into. In despair, she cheats her husband with a servant and by this gesture, which defies the strict rules of patriarchal morality, she gives birth to the son named Adam, who becomes the inheritor of the Katić family, but she destroys her own life.

KEYWORDS: Simka Katić; Koreni; Dobrica Ćosić; woman; tragedy; descendants; love; suffering.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом Creative Commons Ауторство-Некомерцијално Међународна 4.0 (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial International 4.0 licence (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).